

MAMLAKATIMIZDA YER QA'RIDAN SAMARALI FOYDALANISHDA SOLIQ MEXANIZMINING ROLINI OSHIRISH MASALALARI

Zoxidov Ismatjon Yunusjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotasiya

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida yer qa'ridan foydalanuvchilarga soliq solishni tartibiga solish, soliq va boshqa majburiy to'lovlar yig'iluvchanligining zarur darajasini ta'minlash, soliq to'lovchilarning soliq ma'muriyatchiligini amalga oshirish hamda soliq majburiyatlarini bajarish bo'yicha o'zaro hamkorlik asosida servis-texnik xizmat ko'rsatilishini tubdan takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Kalit so'zlar: soliq tushumlari, resurs solig'i, yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq, soliq, byudjet siyosati, byudjet, soliq ma'murchiligi, soliq salohiyati, normativ tahlil, pozitiv tahlil, soliq yuki, reprezentativ soliq stavkasi, o'rtacha stavka, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari.

Kirish

Jaxon amaliyotida tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to'lovlar tizimini bonuslar, rentals, royalti va soliqlar tashkil etadi. Bonuslar – bir martalik to'lov bo'lib, davlat uchun soliqlar kabi unchalik muhim moliyaviy resurs bo'lmasada, davlat byudjeti daromadlarini oshirishning zarur elementlaridan biri hisoblanadi. Bonuslar xajmi har bir mamlakatning qonunchiligi bilan belgilanib, ular tabiiy resurslardan foydalanish bo'yicha kelishuvlar predmeti hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida 2022 yildan soliq siyosatiga kiritilgan yangiliklarga asosan, O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonunlari (29.12.2021 yildagi O'RQ-741-son), shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasining "2022 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risidagi" Qarori bilan foydali qazilmalarni qazib olishni soliqqa tortish bo'yicha bir qancha o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

1) oltin, kumush, platina, palladiy, mis, ruh, qo'rg'oshin va molibden bo'yicha yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solish bazasi amaldagi o'rtacha sotish narxidan London metall birjasining narxlariga o'zgartirildi;

2) tabiiy gaz, neft va metallarni qazib olib, yakuniy iste'molchiga sotadigan korxonalar uchun yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblashda soliq bazasini tashish va qayta ishlash bilan bog'liq xarajatlar summasiga kamaytirish ("Netbek" mexanizmi) mexanizmi joriy qilindi;

3) yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari: neft bo'yicha – 20 dan 10 foizga, gaz bo'yicha – 30 dan 10 foizga, oltin va mis uchun – 10 dan 7 foizga, volfram bo'yicha – 10,4 dan 2,7 foizga, uran bo'yicha esa – 10 dan 8 foizgacha pasaytirilmoqda hamda qolgan pozitsiyalar bo'yicha stavkalar birxillashtirildi (amaldagi 81 ta pozitsiya 29 ta pozitsiyaga unifikatsiya qilindi).

Foydali qazilmalarni qazib olishni amalga oshiruvchi davlat ulushiga ega korxonalar uchun (yangi konlardan tashqari), shuningdek, mahsulot taqsimotiga oid bitimlar (jami 5 ta) doirasida yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari bilan belgilanishi ko'zda tutilmoqda;

yangi foydalanishga topshirilgan neft va gaz quduqlari uchun mol-mulk solig'idan dastlabki ikki yil davomida to'liq ozod qilish, keyingi uch yilda belgilangan soliq stavkasining 50 foiziga kamaytirib qo'llash orqali yangi konlarni o'zlashtirish uchun rag'batlantirish mexanizmi yaratilmoqda.

foydali qazilmalarning narxi oshishi natijasida vujudga keladigan yuqori darajadagi foydaning bir qismini byudjetga undirish maqsadida maxsus renta solig'i joriy qilindi.

Ushbu soliqni yangi konlarda neft, tabiiy gaz, gaz kondensati, qimmatbaho, rangli, noyob va radioaktiv metallarni qazib olish (ajratib olish) bilan shug'ullanadigan yer qa'ridan foydalanuvchilar to'laydi.

Mazkur soliq bo'yicha to'lovlar faqatgina investorlar tomonidan konni o'zlashtirish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar qoplanganidan keyingi daromadidan 25 foizlik stavkada to'laydi. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'i metall va uglevodorod xom ashyolarini 2022 yil 1 yanvardan keyin qazib olish boshlangan, litsenziyalangan uchastkalariga tatbiq etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 64-bobida yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi ishlab chiqilgan.

Mazkur kodeksning 449-moddasiga asosan, O'zbekiston hududida yer qa'ridan foydali qazilmalarni qazib olishni va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali qazilmalarni ajratib olishni (bundan buyon ushbu bo'limda foydali qazilmalarni qazib olish (ajratib olish) deb yuritiladi) amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy

shaxslar yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni soliq to'lovchilari (bundan buyon ushbu bo'limda soliq to'lovchilar deb yuritiladi) deb e'tirof etiladi.

Qonunchilikda nazarda tutilgan shartlarga rioya etgan holda qimmatbaho metallarni oltin izlovchilar usulida qazib olishga doir faoliyatni amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar qimmatbaho metallarni oltin izlovchilar usulida qazib olishga doir faoliyatni amalga oshirishga taalluqli qism bo'yicha soliq to'lovchilar bo'lmaydi. Soliq kodeksining 450-moddasiga asosan, Foydali qazilmani qazib olish (ajratib olish) hajmi yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq solish ob'ektidir.

Metallarni va uglevodorod xom ashyosini qazib olishni (ajratib olishni) amalga oshiruvchi chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxonalar soliq bazasini AQSh dollarida aniqlash huquqiga ega.

Agar birinchi soliq davri yakunlariga ko'ra renta zarari olingan bo'lsa, soliq to'lovchi bunday zarar miqdorini keyinchalik "jamg'arilgan renta zarari" maxsus hisobvarag'ida AQSh dollarida, ushbu moddaning oltinchi qismiga muvofiq belgilanadigan valyutaning o'rtacha yillik almashuv kursi bo'yicha hisobga olishga haqli. Bunda har bir keyingi soliq davrida ushbu hisobvaraqda hisobga olinadigan summa joriy yilning 31 dekabr holatiga ko'ra AQSh dollarida nominatsiya qilingan, 2 foizlik punktga oshirilgan, to'lanish muddati o'n yil (2031 yilgacha) bo'lgan O'zbekiston Respublikasi xalqaro obligatsiyalarining daromadlilikidan kelib chiqib aniqlanadigan koeffitsientga oshiriladi.

Soliq to'lovchi tomonidan metallarni yoki uglevodorod xom ashyosini qazib olish (ajratib olish) huquqi uchun ruxsatnoma (litsenziya) olingan sanaga qadar haqiqatda amalga oshirilgan va tegishli litsenziyalangan uchastka bilan bevosita bog'liq bo'lgan xarajatlar, xususan, quyidagilarga doir xarajatlar tarixiy xarajatlar jumlasiga kiradi:

- 1) geologik o'rganish uchun yer qa'ri uchastkalaridan foydalanish huquqi uchun ruxsatnoma (litsenziya) olishga va (yoki) metallarni yoki uglevodorod xom ashyosini qazib olish (ajratib olish) uchun ruxsatnoma (litsenziya) olishga, shuningdek metallarni yoki uglevodorod xom ashyosini qazib olish (ajratib olish) huquqini olishga;
- 2) yer qa'rini geologik jihatdan o'rganishga;
- 3) metallarni yoki uglevodorod xom ashyosini qazib olish (ajratib olish) uchun tayyorgarlik ishlariga.

Agar yaratish (olish) xarajatlari kapital xarajatlar tarkibida hisobga olingan aktivlardan keyinchalik metallni yoki uglevodorod xom ashyosini qazib olishga (ajratib olishga) doir ishlab chiqarish jarayonida soliq to'lovchi tomonidan bir yildan

ortiq vaqt davomida foydalanilmasa, ushbu moddaning beshinchi qismida nazarda tutilgan koeffitsient ularni olish xarajatlariga nisbatan qo'llanilmaydi.

Soliq davri yakunlari bo'yicha renta daromadi olingan bo'lsa, soliq bazasi jamg'arilgan renta zarari summasiga kamaytiriladi, renta daromadi jamg'arilgan renta zararining to'liq summasi o'rnini qoplash uchun yetarli bo'lmaganda esa — renta daromadi summasiga kamaytiriladi. Bunda jamg'arilgan renta zarari summasi renta daromadini kamaytirishga qaratilgan summaga kamaytiriladi. Soliq davri renta daromadi bilan tugaganidan keyin soliq to'lovchi kapital xarajatlarni amalga oshirgan va hisobot soliq davri yakunlari bo'yicha renta zararini olgan hollarda, bu zarar "jamg'arilgan renta zarari" maxsus hisobvarag'iga kiritiladi va unga nisbatan ushbu moddaning beshinchi qismida nazarda tutilgan qoidalar qo'llaniladi.

Metallarni yoki uglevodorod xom ashyosini qazib olish (ajratib olish) huquqi uchun ruxsatnomaning (litsenziyaning) amal qilish davrida o'zni qoplanmagan jamg'arilgan renta zarari soliq to'lovchiga kompensatsiya qilinmaydi.

Soliq to'lovchi renta daromadiga (renta zarariga) tegishli xarajatlari va daromadlarining hisobini yuritishi hamda ular bo'yicha soliq hisobotini taqdim etishi, shuningdek majburiy auditdan o'tkazish uchun qonunchilikda belgilangan muddatlarda har yili mazkur xarajatlar va daromadlarning auditini amalga oshirishi shartligi belgilangan.

Xulosa va takliflar

Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti, Davlat soliq qo'mitasi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Geologiya va mineral resurslari Davlat qo'mitasi va Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitalarining mas'ul xodimlaridan tomonidan yer qa'ridan foydalanuvchilarning qazilma miqdorlarini joyiga chiqqan holda o'rganish o'tkazish va aniqlangan holatlar bo'yicha joyida bartaraf etish va choralar ko'rish ishlarini tashkil etish; noruda qurilish materiallaridan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq to'lovini nazoratini yo'lga qo'yish va qazilmalar bo'yicha barcha hududlarda bir hil talqin qilinishi uchun barcha turdagi noruda qurilish materiallariga nominal narx belgilash.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi- Toshkent: G'afur G'ulom nashriyot uyi 2020.- 640 b.
2. Нормурзаев, У.(2022). Хукуматимиз томонидан солиқ маъмурчилиги бўйича 2018-2022 йилларда амалга оширилган солиқ ислохотлари натижалари. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 10(5), 325–330.

https://doi.org/10.55439/EIT/vol10_iss5/a35

3. Нормурзаев У. (2021). Пути эффективного использования налоговых льгот для поддержки предпринимателей. Экономика и инновационные технологии, (4), 355–362. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11954

